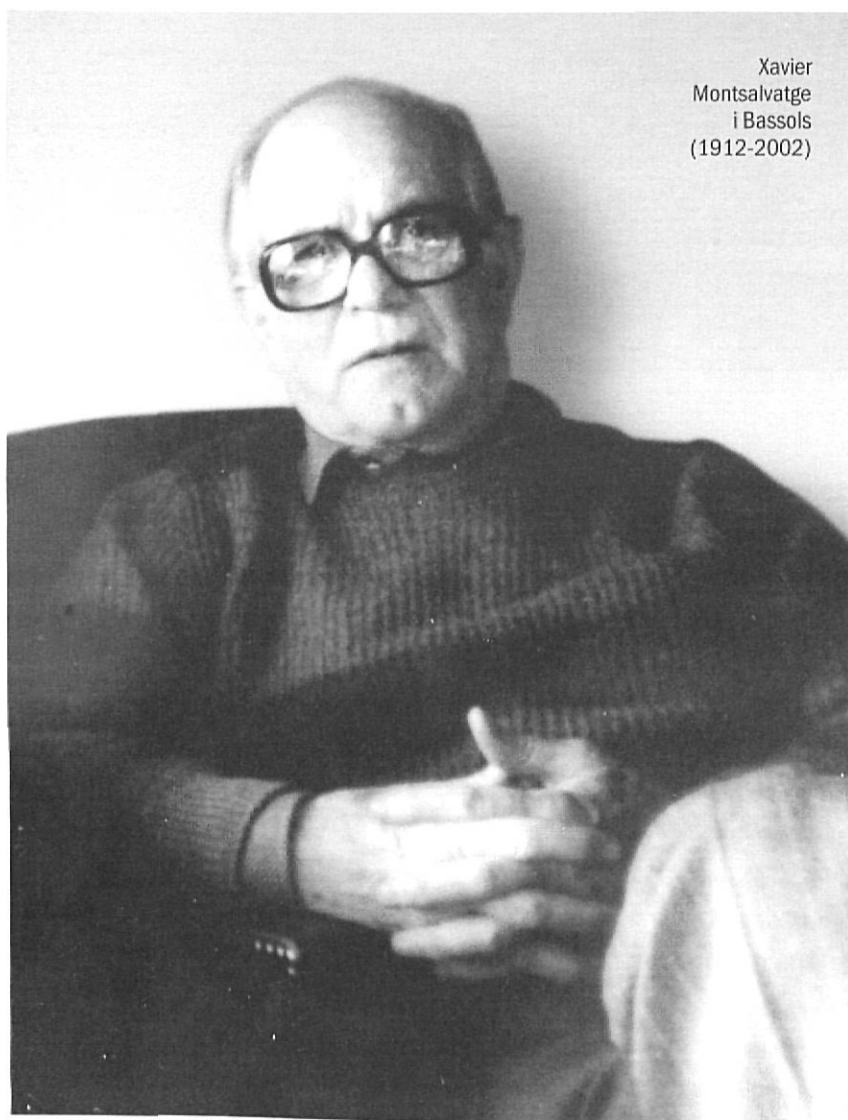

Arts

Xavier Montsalvatge, en la intimitat d'una correspondència

Alexandre Cuéllar

Xavier
Montsalvatge
i Bassols
(1912-2002)

L'any 1943, amb motiu del meu nomenament com a secretari de l'Ajuntament de Sa Pobla, s'obrí un nou capítol epistolar de la relació amb el meu cosí, el compositor Xavier Montsalvatge, que enllaça amb el final de l'article publicat en el número 214 d'aquesta *Revista* (setembre-octubre de 2002), quan en Xavier m'anunciava el seu matrimoni i es trobava a punt de l'estrena, al Liceu de Barcelona, de la seva òpera *El gato con botas*. En una carta datada del novembre de 1947 em comunicava que l'estrena s'esdevindria, «si no passa una catàstrofe», el dia 11 de gener de 1948, i m'explicava les facècies pel que feia a l'estrena: «Aquesta òpera és la meua obsessió d'aquests dies. [...] Triomfarà o no? "Ecco il problema"».

Quan Xavier Montsalvatge tenia trenta-cinc anys, ja el preocupava fer-se gran: «És terrible, inevitable...»

La primera òpera

L'espantava la responsabilitat que li queia sobre les espatlles. I es turmentava dient-me: «Si hagués de fer una autocrítica deixant a part la modèstia, diria que *El gato con botas* no és res de l'altre món, però no és gens avorrit, és graciós i revela un afany per renovar els vells temes de la carrinclona òpera espanyola, on tot són temes o medievals o de folklore andalús». Acabava la carta demanant-me que li escrivís: «No saps pas —em diu— la satisfacció que tinc quan veig lletra teva!».

No vam poder assistir a l'estrena d'aquella òpera. Li vaig enviar un telegrama. En Xavier al cap d'unes setmanes me n'explicava les peripècies en una carta: «El teu expressiu telegrama va arribar quan em feia el llac del frac, una hora abans d'alçar-se el teló del Liceu». És una carta optimista per l'èxit que va tenir l'òpera i també per les conseqüències que en va treure.

Amb una pinzellada ens participava mesos després el naixement del seu fill Xavier i al cap de poc (16 de desembre de 1948) em deia que aquells dies havia estat «terriblement ocupat acabant la *Sinfonia mediterrània* i que donaria les *Cançons negres* a l'Orquestra Municipal de Barcelona».

Es féu, temps després, un silenci epistolar que es trencà vuit anys després. Són vuit anys en què treballà sense parar. Componia per encàrrecs, prenia part en concursos, escrivia a *Destino* sobre música, etc.

L'any 1956 va morir la tia Maria, esposa del pintor Lu Pasqual. Jo vaig escriure de seguida a les ties Bassols i en Xavier em comunicà: «la teva carta no podia ser més oportuna, i no és un tòpic assegurar-te que va representar per a elles un autèntic consol». Continuava amb la notificació que el seu fill *Biet* feia la primera comunió. Amb la mort de la tia Maria i ara amb

D'esquerra a dreta, Xavier Montsalvatge, Rafael Llimona i Alexandre Cuéllar, als anys quaranta.

la primera comunió del seu fill palpà el pas del temps, cosa que des d'aleshores l'obsessionà. I una prova d'això la dona quan afegí: «[...] d'aquí a quatre dies tu em diràs que cases una noia o que ja ets avi. És terrible, inevitable. En fi... Ja torna a fer calor, ja ens tornarem a veure a Olot, els Llimona, les Festes, la tardor. Nadal del 1957, del 1958..., etc.», Llavors en Xavier només tenia trenta-cinc anys i ja el preocupava fer-se gran.

Olot i Barcelona

La nostra correspondència des de 1960 en endavant es va interrompre pel fet que, a petició meua, vaig ser traslladat de Sa Pobla (Mallorca) a Olot i, evidentment, l'aproximació geogràfica va fer que la nostra relació personal fos més fàcil i intensa. Les meves anades a

Barcelona i les seves vingudes a Olot, junt amb les respectives esposes, propiciaren la supressió de les cartes. D'altra banda, va créixer la comunicació telefònica. Tant a Barcelona com a Olot els dos matrimonis solíem sortir a dinar o sopar per parlar de les novetats que més ens interessaven. És curiós, però realment fou així: en Xavier no solia parlar mai de la seva obra musical, i menys encara de premis i distincions, d'encàrrecs que rebia ni tampoc dels concerts amb obres seves, però el cas és que la seva fama com a compositor s'escampava arreu. Malgrat tot, la seva inseguretat continuava.

Aquells anys van ser l'època en què féu les millors coneixences de personalitats del món musical. L'any 1962 entrà a *La Vanguardia* com a crític musical. Per mor de les seves activitats se li obrien totes les portes,

i és precisament aquest any que estrenà al Liceu de Barcelona l'òpera *Una voz en off*, que li protagonitzà Elena Todeschi. La mort d'Eduard Toldrà l'afectà molt.

Va participar en els Festivals de Granada i de Cadaqués, però si me'n feia algun comentari es referia molt més a l'encant de les ciutats en general i de l'Alhambra en particular que no pas als seus mereixements personals, per rellevants que fossin. Si jo m'assabentava dels seus èxits sempre era a través de la premsa. I quan el felicitava ell treia importància als fets.

No tot van ser flors i violes en la seva vida, però si en alguna ocasió el seu ànim defallia al seu costat hi havia l'Elena, que l'encoratjava. Sense ella no crec que en Xavier, de natural més aviat apocat, hagués arribat allà on arribà. Ella va ser en tot moment la companyia inseparable en tots els viatges que es veia obligat a fer, i que possiblement no hauria fet mai sense l'empenta de l'Elena.

La nostra relació personal o telefònica va continuar intensament fins que les seves estades a Olot es

van extingir, és a dir, fins a l'any 1987. Van ser, doncs, trenta-un anys seguits sense escriure'ns. No calia. Ens vèiem sovint.

Es reprèn l'epistolari

Aquell any 1987 l'Ajuntament d'Olot i la Comissió organitzadora dels Premis Ciutat d'Olot van decidir dedicar-me un homenatge, com ja era tradicional fer-ho en la nit de la concessió dels Premis a persones que creien que es mereixien aquella distinció. Per aquest motiu en Xavier em va escriure que vindria a Olot per poc que pogués: «Cuèllar, estic molt fotut [...], una falta total de vitalitat em preocupa [...], faig vida normal però al "ralenti", vaig a pocs concerts, treballo a casa però no gaire i amb poca il·lusió, sobretot els matins, que són fatals per a mi [...]. Tant de bo no ho vegi tan negre les estones en què em trobo més bé».

En aquesta carta per primera vegada inicià una sèrie de queixes i lamentacions pessimistes pel que fa a l'envelliment i al seu estat de salut. Aquestes crisis eren, sortosament, pas-

satgeres. Moltes vegades per telèfon, o en trobar-nos a Olot o a Barcelona, deixava escapar les il·lusions, les ganes de viure i de treballar que tenia.

Només vull referir-me a tres fets que jo vaig viure a prop seu i que van marcar tres moments importants en la seva vida: l'atorgament del grau de doctor *honoris causa* per la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1985; els homenatges, honors i guardons que li van dedicar a Girona els anys 1988 i 1989, i el nomenament de Fill Adoptiu de la Ciutat d'Olot.

Tres distincions peculiars o *sui generis*

En el discurs d'investidura del grau de doctor va revelar un sentiment que la colla d'amics li havíem observat en determinades ocasions i en algunes frases que en la intimitat, en les nostres converses, com aquell qui no diu res, deixava anar, quan era molt jove. Era un sentiment de frustració totalment gratuït i infundat que ell, en l'esmentat discurs, va expressar amb aquestes paraules: «No havia complert els deu anys quan

Montsalvatge amb la seva esposa, Elena Pérez de Olaguer, i l'autor d'aquest article, l'any 1991.

Als setanta-cinc anys: «Faig vida normal, però al ralenti, sobretot als matins, que són fatals per a mi»

Els matrimonis Montsalvatge i Cuéllar, a Palma de Mallorca, l'any 1988.

vaig passar a viure a Barcelona i la família va decidir dedicar-me a la música. De seguida vaig tenir molts amics, pràcticament tots universitaris. El fet que estudiéssim a la Universitat i que jo em dedicués a una cosa per a ells tan estranya com la música em produïa una recòndita idea de frustració, de sentir-me marginat. Si hagués pogut pensar que acabaria entrant a la Universitat per la porta gran, m'hauria considerat la persona més afortunada de la terra».

Per altra part, el nomenament que l'Ajuntament d'Olot, en data del 19 d'abril de 1990, li va atorgar de Fill Adoptiu de la Ciutat d'Olot, va motivar un reguitzell de mútues o recíproques trucades telefòniques i també, per part seva, algunes cartes. Una d'elles reflecteix l'alegria que va experimentar en saber que l'alcalde m'havia encarregat a mi el parlament acostumat en aquelles ocasions. En una altra carta em recomanava que no fes cap assaig ni cap llarga peroració: «Simplement», deia, «l'evocació de la nostra amistat emmarcada en l'Iu Pasqual, el Rafael Llimona, en

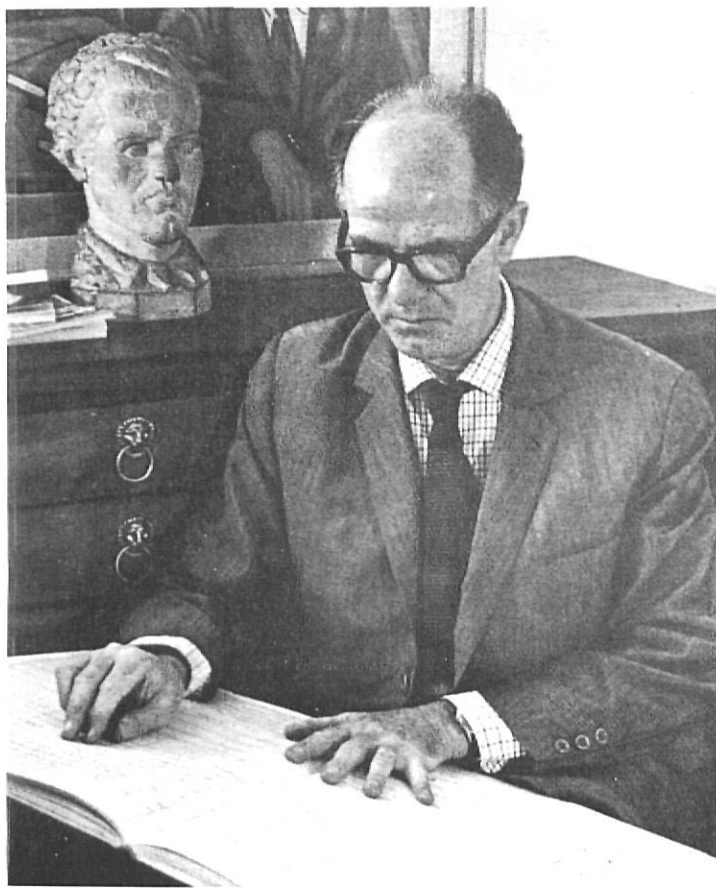
Carles, la Fageda d'En Jordà, els "cabeçuts", les noies, el Triai, la sardana "Puigsacalm" (la meua opus o)...». No recordava en quin any havia fet, per encàrrec de l'Ajuntament, el pregó de les Festes del Tura en el qual havia parlat del compositor olotí pare Antoni Soler (1975), i finalment (crec que això és important i demostra la seva sensibilitat literària) escrivia aquestes paraules: «[...] pots dir que des de la infantesa fins que em vaig casar i encara després, Olot per a mi va ésser inoblidable perquè aquí tenia els amics i les amigues, les excursions, la llibertat i aquell perfum d'herba mullada i de suor de vaca infinitament més seductor que la pesta de l'asfalt i els cotxes de Barcelona».

Totes les distincions provinents de la seva Girona natal també el commovien i les comentava amb un reclòs orgull, i sovint, de passada, feia esment de l'homenatge que aquella ciutat li va oferir l'any 1988 en una sessió acadèmica que va celebrar-se al saló d'actes de l'Ajuntament i la posterior dedicació, al nucli urbà de la ciutat, d'un carrer a nom seu.

Pessimisme in crescendo

En una altra carta del novembre de l'any següent m'agraïa, amb paraules que no m'atreveixo a transcriure, l'article que li havia publicat al *Diari de Girona* (12-XI-1991), i es mostra satisfet dels projectes que es realitzen per divulgar la seva música si es vincula «a una efemèride que em fa horror: el vinent mes de març compleixo vuitanta anys!». Aquesta preocupació pel pas del temps, a partir d'aquesta carta es feu cada vegada més obsessiva. «Em sento esgotat i noto que cada dia perdo facultats». Continuava dient-me que li dedicarien «un concert a Viena i un altre a Nova York, on seria ben trist que deixés d'anar-hi però... em fa una mandra i una por!...». Sortosament encara hi ha algú que m'anima: l'Elena». Aquesta declaració confirma la meua impressió quan afirmo ara, i ho he fet ja abans, que en Xavier

Montsalvatge no solia parlar mai de la seva obra musical, i encara menys de premis i distincions.

Montsalvatge no hauria estat el que va ser sense l'ajuda de la seva esposa.

Passaven els anys i en aquells temps recollia en forma de premis i concerts els fruits del seu treball. El dia 5 de setembre de 1993, en una contesta a una carta meua, revelava en el seu contingut un estat pessimista que no el deixava i li feia dir que durant tot l'estiu, passat a Calella, no havia fet res. «Em sento molt cansat i la dificultat de visió m'inquieta molt». Insistia: «A la nostra edat el que pitjor podem fer és no fer res. [...] Tinc ganes de reveure Olot, el carrer de Sant Rafel, el Firal...». Per acabar els planys afegia: «Dels amics que quedem per dinar un dia a la setmana al Cercle del Liceu només som quatre o cinc (pensar que havíem estat més d'una vintena!)».

Entre telefonada i telefonada, i sempre en ocasions puntuals, comentàvem les nostres novetats. «Jo he començat el 1998 molt malament amb una "vulgar" grip que a la meua edat (86 anys) no té res de vulgar i de la qual m'estic refent a poc a poc perquè m'ha deixat com una "piltrafa"», m'escrivia.

De totes maneres, per l'agost d'aquell any vam coincidir a Palma de Mallorca. Nosaltres estíuejàvem a Alcúdia i ell es desplaçà des de Barcelona a l'illa per assistir a un important concert de música seva que li van donar al recinte del castell de Bellver. Vam dinar en un restaurant proper a la plaça Cort, que el va encantar. Aquell dia vaig comprovar que el seu estat físic havia empitjorat força i això em va preocupar. Caminava amb certa dificultat, i encara només fent distàncies curtes.

L'última carta que conservo d'ell és del dia 5 de maig de 2000. L'envia per agrair-me l'obsequi d'una biografia del pare Soler i aprofita l'avinencesa per notificar-me que l'alcalde d'Olot —l'amí Lluís Sacrest— el va anar a visitar per anunciar-li que donarien el seu nom a l'escola de música instal·lada a l'edifici on en el nostre temps hi havia la Biblioteca Popular, i que esperava que li faria l'honor d'assistir el dia 20 de maig de 2000 a l'acte de la inauguració.

El Xavier va venir a Olot. Se'l veia decaigut. «Visc amb una sensació

d'angoixa constant, intensa, que m'amarga totes les hores», m'escrivia dies abans d'aquell acte. Malgrat tot, la il·lusió de venir a Olot era evident. Encara va tenir humor per aguantar ferm tots els actes que li dedicaren aquell dia.

Fins als darrers tres o quatre anys encara no, venia a Olot per assistir en alguna reunió del consell d'administració de la societat L'Art Cristià, SA, taller d'estatuària religiosa de la qual la família Bassols és un dels accionistes més importants i sempre, tots dos matrimonis, dinàvem o sopàvem junts. Alguna vegada ells dos sopaven i feien nit a casa.

Últimament preferia —suposo— la independència que li donava l'hotel, però a l'hotel i tot no escatimava mai ni les trobades ni les converses.

El desenllaç

A la darrereria de l'any 2001 l'Elena, quan agafava el telèfon i en Xavier era prop seu em deia, perquè ell ho sentís, «En Xavier? Està molt bé, com una flor! Ha de cuidar-se, això sí, però fa vida normal. Espera que te'l passo...».

Quan, el dia 26 de febrer següent, van celebrar al Palau de la Música Catalana el seu norantè aniversari, l'Elena em va dir que estava molt content i emocionat, però cansat, i que així doncs no es veia amb cor de «passar-me'l». Estava molt neguitós. Jo li vaig telefonar uns dies després i tampoc no va poder atendre la trucada.

Aquest home extraordinari ens deixava per sempre a primers de maig de l'any 2002. El país ha perdut un eminent compositor i a mi, més que un parent, m'havia deixat l'amí íntim, generós i fidel de sempre.

Alexandre Cuéllar és escriptor.